

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Η τελευταία αναφορά για το έργο του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων έγινε στον τρίτο τόμο της Κυπριακής Αρχαιολογίας. Έκτοτε έχουν συμβεί πολλά και σημαντικά στη σφαίρα της αρχαιολογίας και του πολιτισμού, στα πλείστα των οποίων ο Σύνδεσμος υπήρξε πρωταγωνιστής.

Πολλά από τα χρόνια προβλήματα της αρχαιολογίας δεν βρήκαν τη λύση τους, ενώ σε κάποια έγιναν μικρά ή και μεγαλύτερα βήματα προόδου. Πολύ φοβούμαστε πως μερικά από αυτά που για χρόνια εμφανίζονται στον τύπο έχουν κουράσει τους πολίτες. Αν μάλιστα κάποτε εμφανίζονται και ως νέα, που όμως δεν έχουν ευτυχή κατάληξη, τότε γρήγορα πέφτουν σε λήθαργο ως παραπέρα. Τα μόνιμα όμως προβλήματα της αρχαιολογίας, για τα οποία ο Σύνδεσμος δεν παύει να αγωνίζεται, είναι γνωστά και αφορούν την προστασία, τη σωστή συντήρηση και αναστήλωση των μνημείων, καθώς και την έγκαιρη επιστημονική δημοσίευσή τους, ώστε να καθίστανται προσιτά για όλους τους μελετητές.

Η οποιαδήποτε κακόβουλη ερμηνεία από ξένους καλοθελητές των όσων γράφονται πιο κάτω δεν μπορεί να μειώσει τη μέγιστη προσφορά του Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου, το οποίο με ελάχιστο προσωπικό επιτελεί σωστό άθλο στη διατήρηση και συντήρηση του πολιτισμού μας. Τα όποια προβλήματα παρουσιάζονται εδώ στόχο έχουν να ευαισθητοποιήσουν τους αρμοδίους, ώστε μελλοντικά να μπορούν να αποφεύγονται πιθανές ζημιογόνες για τις αρχαιότητες ενέργειες.

Καλύτερα θα ήταν για τους ελάχιστους ξένους που χρησιμοποιούν κακόπιστα την κριτική του Συνδέσμου που ακολουθεί να εγκύψουν στις ανεπανόρθωτες καταστροφές που διέπραξε και συνεχίζει να διαπράττει το κατοχικό καθεστώς στα σκλαβωμένα από την Τουρκία εδάφη μας. Αψευδής μάρτυρας της λαίλαπας που σάρωσε και σαρώνει τα πάντα βόρεια της γραμμής Αττίλα είναι τα κατεστραμμένα, λεηλατημένα και κτηνωδώς βιασμένα χριστιανικά μνημεία της Κύπρου και η επιδεικνυόμενη πλήρης αδιαφορία για πολλά άλλα.

Όταν το καλοκαίρι του 2005 βρεθήκαμε προσκυνητές στον τάφο του ιδρυτή και προστάτη της Εκκλησίας της Κύπρου Απόστολου Βαρνάβα δεν πιστεύαμε στα μάτια μας για το κακό που γινόταν. Λίγες δεκάδες μέτρα δυτικά του τάφου του Αγίου είχε σκάσει ένας τάφος και βάλθηκαν κάποιοι αρχαιολόγοι (;) να ανασκάψουν το χώρο. Το πρώτο πράγμα που έκαναν ήταν να βάλουν μπουλντόζα να σαρώσει το βάθους ενός περίπου ποδός επιφανειακό χώμα, για να μπουν αμέσως στους τάφους! Απίστευτο και όμως αληθινό και αψευδής μάρτυρας της καταστροφής οι φωτογραφίες που ακολουθούν (πιν. XV-XVII).

Μετά την ανωτέρω παρέμβαση, επιστρέφουμε στα χρονίζοντα και επανερχόμενα κατά καιρούς αρχαιολογικά προβλήματα, στα οποία δεν δίνεται οριστική λύση, αν και ο Σ.Κ. Αρχαιολόγων αγωνίστηκε και αγωνίζεται για την επίλυσή τους.

Η Στελέχωση του Τμήματος Αρχαιοτήτων

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων κατ' επανάληψη έκανε τις προτάσεις του, καμιά όμως κυβέρνηση δεν ενδιαφέρθηκε για τη λύση του. Η αρχαιολογία υπήρξε η σκωληκοειδής απόφυση της υπόλοιπης κρατικής μηχανής, γι' αυτό και ήταν πάντα στο περιθώριο. Αν προσθέσει κάποιος σ' αυτή την κρατική ολιγωρία και τη σε παλαιότερες εποχές εσκεμμένη προσπάθεια της τότε παντοδύναμης διεύθυνσης του Τμήματος να κρατήσει τον αριθμό των εργοδοτημένων αρχαιολόγων σε πολύ χαμηλούς αριθμούς εμφανιζόμενη συνάμα αρεστή στις κατά καιρούς κυβερνήσεις, ότι δηλαδή η εργασία επιτελείται με ελάχιστο προσωπικό, άρα με τα ελάχιστα δυνατά έξοδα, αντιλαμβάνεται γιατί ο αριθμός των εργοδοτημένων από το Τμήμα Αρχαιοτήτων αρχαιολόγων παρέμεινε σε πολύ χαμηλούς αριθμούς.

Στις δικές μας επανειλημμένες εισηγήσεις προτείναμε νέα δομή της Υπηρεσίας με την ίδρυση Εφορειών:

- (α) Μουσείων
- (β) Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
- (γ) Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
- (δ) Μεσαιωνικού και Νεότερου Πολιτισμού
- (ε) Συντήρησης και Αναστήλωσης
- (στ) Επισκόπησης

Τονίζαμε επίσης την προώθηση της ενάλιας αρχαιολογίας στον τομέα της οποίας είμαστε απαράδεκτα καθυστερημένοι, ενώ θα έπρεπε προ πολλού να είχε δώσει σημεία ζωής. Τονίζαμε ακόμη πως με στόχο να αποφεύγονται λάθη, καμιά φορά μη αναστρέψιμα, το Τμήμα Αρχαιοτήτων θα έπρεπε να διαθέτει τους δικούς του αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς και να μην τους δανείζεται από άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες. Θεωρούμε απαράδεκτο στο Τμήμα Αρχαιοτήτων να μην υπάρχουν θέσεις για ανθρωπολόγους, επιγραφολόγους, νομισματολόγους, και να μην υπάρχει εργαστήριο αρχαιομετρίας.

Τα σχέδια υπηρεσίας του προσωπικού με βάση τα οποία γίνονται οι προσλήψεις πρέπει να τροποποιηθούν, ώστε να προσλαμβάνονται όσοι πληρούν τις εκάστοτε ανάγκες του Τμήματος και να αποφεύγεται λ.χ. η πρόσληψη προϊστορικών αρχαιολόγων εκεί που η ανάγκη απαιτεί βυζαντινολόγο. Η μόνιμη επωδός των αρμοδίων επί του θέματος ήταν πως όλοι πρέπει να ξέρουν από όλα, επειδή σε μια ανασκαφή δεν είναι γνωστό τι μπορεί να παρουσιαστεί. Το επιχείρημα είναι έωλο, και δεν χρειάζεται επιχειρηματολογία περί του αντιθέτου, αφού μια ανασκαφή δεν αποτελεί κατ' ανάγκην έργο ενός προσώπου. Ενδείκνυται μάλιστα η συνεργασία αρχαιολόγων πολλών ειδικοτήτων για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του αριθμού των αρχαιολόγων, εργοδοτήθηκαν εκτάκτως τα τελευταία χρόνια έξι αρχαιολόγοι. Αντί να εγκριθούν μόνιμες θέσεις και να διεκδικηθούν από όλους τους ενδιαφερομένους, προσλήφθηκαν προσωρινά έξι άτομα. Αυτή η τακτική, αλλά σε μικρότερη κλίμακα, ακολουθήθηκε και παλαιότερα και σίγουρα δεν είναι η ενδεδειγμένη για δύο κυρίως λόγους.

Ο πρώτος είναι πως η παρατεταμένη έκτακτη απασχόληση δημιουργεί ηθικά και άλλα δικαιώματα επί μονίμων θέσεων, όταν και εφόσον προκηρυχθούν και ο δεύτερος είναι η ρήτρα του συντάγματος που ορίζει πως όλοι οι πολίτες, τώρα και οι Ευρωπαίοι πολίτες, δύνανται να διεκδικήσουν θέσεις με ίσες πιθανότητες επιτυχίας, εφόσον φυσικά διαθέτουν τα προσόντα που απαιτούνται. Αν όμως κάποιος εργοδοτείται για τρία, τέσσερα ή και περισσότερα χρόνια, θα ήταν άδικο να απολυθεί, όπως εξίσου άδικο είναι να υπάρχουν καλύτεροί του και να μην προσλαμβάνονται. Για να αποφεύγονται τέτοιες περιπτώσεις, πρέπει οι έκτακτοι να εργοδοτούνται για ένα εξάμηνο και να μην επαναπροσλαμβάνονται για τα επόμενα δύο ή τρία χρόνια. Στόχος, φυσικά, είναι ο σωστός προγραμματισμός αναφορικά με τη δημιουργία των νέων θέσεων, για να αποφεύγονται τα όποια διλήμματα.

Συντήρηση Αρχαιοτήτων

Το πρόβλημα της συντήρησης αρχαιοτήτων πήρε σοβαρές διαστάσεις, γι' αυτό και ασχοληθήκαμε μαζί του με ανακοινώσεις στον τύπο, ώστε να κρούσουμε το καμπανάκι πριν είναι πολύ αργά. Τα τελευταία δέκα χρόνια η Κύπρος γέμισε αλλοδαπούς αλλά και Κυπρίους που αναλαμβάνουν συντηρήσεις και ουδείς γνωρίζει αν πράγματι έχουν τα προσόντα για κάτι τέτοιο.

Ούτως εχόντων των πραγμάτων προτείναμε την εισαγωγή νομοθεσίας για κατοχύρωση του επαγγέλματος του συντηρητή και μάλιστα ζητήσαμε τη διάκριση σε ειδικότητες (όπως ξύλο, χαρτί, ύφασμα, τοιχογραφία, φορητή εικόνα, μέταλλα κ.ά.) Ζητήσαμε επίσης τροποποίηση των σχεδίων υπηρεσίας του Τμήματος Αρχαιοτήτων, ώστε όταν κενώνονται θέσεις συντηρητών, σ' αυτές να προσλαμβάνονται πράγματι συντηρητές και όχι καλλιτέχνες, όπως γινόταν μέχρι πρόσφατα.

Στην προσπάθειά μας για κατοχύρωση του επαγγέλματος του επιστήμονα - συντηρητή, προσπάθεια που για χρόνια καταβάλλουμε, βρήκαμε πρόσφατα υποστήριξη από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Κύπρου κ. Δημήτρη Μιχαηλίδη (συνέντευξη στο Φιλελεύθερο, 15 Ιανουαρίου 2006). Αυτή η υποστήριξη μας δίνει κουράγιο και μας επιτρέπει να συνεχίσουμε τις πιέσεις για τη δικαίωση των επιστημόνων - συντηρητών, των οποίων η συνεισφορά στον τομέα των αρχαιοτήτων είναι πολύτιμη.

Για μας ο ρόλος του Τμήματος Αρχαιοτήτων είναι σημαντικός, ιδιαίτερα όσον αφορά την εποπτεία των εργασιών που αναλαμβάνονται από ιδιώτες και δεν πρέπει να εκτρέπεται σε ανταγωνιστικό προς αυτούς. Ρόλος του Τμήματος είναι η εποπτεία και ο έλεγχος και όχι η ανάληψη εργασιών. Οι ρόλοι πρέπει να παραμείνουν διακριτοί, για το καλό των υλικών καταλοίπων του πολιτισμού μας.

Η πηγή των προβλημάτων των Αρχαιοτήτων

Τα περισσότερα προβλήματα των αρχαιοτήτων ξεκινούν από το γεγονός ότι το Τμήμα Αρχαιοτήτων ανήκει σ' ένα Υπουργείο που δε θάπρεπε, αφού λογικά θα ανέμενε κάποιος να αποτελεί βασικό στοιχείο ενός Υπουργείου Πολιτισμού. Λόγω, δυστυχώς, της ιδιομορφίας της

Κύπρου αυτό δεν έγινε κατορθωτό, επειδή το δοτό σύνταγμα του 1960 όριζε ρητά πως ο πολιτισμός και η παιδεία θα ανήκαν στις δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις που συστάθηκαν για κάθε μεγάλη κοινότητα της Κύπρου. Για να μην υπάρξει όμως πρόβλημα με τις αρχαιότητες, αυτές τέθηκαν στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων, ώστε να ανήκουν και στις δύο κοινότητες του νησιού. Μετά τη διάλυση των δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων, τις αρμοδιότητες της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης κληρονόμησε το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο αργότερο ονομάστηκε και Πολιτισμού, όμως επειδή αυτό είναι απότοκο νόμου και όχι του Συντάγματος δε θα ήταν φρόνιμο να τεθεί το Τμήμα Αρχαιοτήτων κάτω από τη δικαιοδοσία του.

Υπό αυτές τις συνθήκες θα έπρεπε, σύμφωνα με το Σύνδεσμο Κυπρίων Αρχαιολόγων, να εξευρεθεί άλλη λύση, και προς αυτή την κατεύθυνση προτείναμε δύο λύσεις.

Αρχή Αρχαιοτήτων

Η αρχική πρόταση ήταν για ίδρυση ανεξάρτητης Αρχής Αρχαιοτήτων, η οποία θα λειτουργούσε ως Ημικρατικός Οργανισμός με επικεφαλής συμβούλιο που θα διοριζόταν από τον εκάστοτε Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο πρώτος που ενστερνίστηκε την ιδέα ήταν ο Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων κος Αφέρωφ Νεοφύτου επί προεδρίας Γλαύκου Κληρίδη το Νοέμβριο του 2001. Ευθαρσώς διακήρυττε πως σ'ένα Υπουργείο, όπως αυτό του οποίου προΐστατο, με μεγάλες υπηρεσίες και τεράστια οικονομικά συμφέροντα, ήταν σχεδόν αδύνατο οι αρχαιότητες να τύχουν της φροντίδας που τους οφειλόταν.

Σε μια εποχή που άλλοι μάζευαν ή ίδρυναν υπηρεσίες για να φαίνονται πιο δυνατοί, ο κ. Νεοφύτου θέλησε να χειραφετήσει τις αρχαιότητες, γιατί πίστευε πως άξιζαν μεγαλύτερης προσοχής.

Η ιδέα δεν προχώρησε πολύ, μέχρι που ανέλαβε ο νυν Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων κ. Χάρης Θράσου, ο οποίος έκανε αποφασιστικό βήμα με την ετοιμασία ολοκληρωμένου νομοσχεδίου που προνοούσε την «Εγκαθίδρυση και Λειτουργία Κυπριακής Αρχής Αρχαιοτήτων».

Προτού αυτό υποβληθεί στη Βουλή, δόθηκε στη Συντεχνία των Λειτουργών του Τμήματος Αρχαιοτήτων αλλά και στο Σύνδεσμο Κυπρίων Αρχαιολόγων για σκοπούς μελέτης και υποβολής εισηγήσεων. Ο Σύνδεσμος, αφού το μελέτησε προσεκτικά, υπέβαλε συγκεκριμένες εισηγήσεις προς τον Υπουργό με στόχο να καταστήσουμε την Αρχή πραγματικά ανεξάρτητη και αυτόνομη. Σε επιστολή μας αναφορικά με τη σύνθεση του Διοικητικού Συμβουλίου της γράφαμε τον Ιούλιο του 2005. «Αποψη μας είναι ότι τα μέλη της Αρχής θα πρέπει να είναι όλοι αρχαιολόγοι και αν η κυβέρνηση επιμένει σε λιγότερους, αυτοί δεν θα πρέπει να είναι λιγότεροι των τεσσάρων» (σε σύνολο επτά μελών).

Το προσχέδιο του νομοσχεδίου απορρίφθηκε τελικά από τη συνδικαλιστική οργάνωση των υπηρετούντων στο Τμήμα Αρχαιοτήτων υπαλλήλων και έτσι δεν προχώρησε η υποβολή του στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Επίτροπος Αρχαιοτήτων

Έπειτα από αυτή την εξέλιξη ζητήσαμε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να προχωρήσει με το διορισμό Επιτρόπου Αρχαιοτήτων, ο οποίος θα ήταν ο άμεσος πολιτικός προϊστάμενος του τομέα των αρχαιοτήτων. Η λύση αυτή και πιο ευέλικτη από την Αρχή Αρχαιοτήτων θα ήταν και δεν θα μετέτρεπε το στάτους των λειτουργών του Τμήματος Αρχαιοτήτων από κρατικούς σε ημικρατικούς. Δυστυχώς και η λύση αυτή δεν προχώρησε ούτε όμως και μας δόθηκε κάποιος αποχρών λόγος.

Η ύπαρξη ενός πολιτικού προϊστάμενου με αρμοδιότητα μόνο στον τομέα της αρχαιολογίας θα συνέβαλλε στην απάλειψη του τραγικού φαινομένου της ενασχόλησης με τα αρχαιολογικά πράγματα του τόπου διάφορων υπηρεσιών χωρίς την παρουσία του ιθύνοντα πολιτικού νου που θα συντόνιζε και θα καθοδηγούσε για το τι δέον γενέσθαι. Η θέση μας αυτή γίνεται καλύτερα αντιληπτή αν αναλογισθούμε τις δυσκολίες τις οποίες αντιμετωπίζει η υπόθεση του επαναπατρισμού των κλαπέντων από τον Αϊντίν Ντικμέν θησαυρών μας που βρίσκονται στο Μόναχο, η συντήρηση του μοναστηριού του Αποστόλου Ανδρέα, οι συμφωνίες σχετικά με το δανεισμό (;) των τοιχογραφιών του Αγίου Ευφημιανού στο Ίδρυμα Μενίλ του Τέξας, η ανυπαρξία σοβαρής επίσημης αντίδρασης για τη συντήρηση των αρχαιολογικών μνημείων στα κατεχόμενα κλπ.

Συγγραφή Νέου Αρχαιολογικού Νόμου

Ο μη διορισμός Επιτρόπου Αρχαιοτήτων συνδέεται στενά και με ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα στον τόπο μας, αυτό του εκσυγχρονισμού, καλύτερα της εξ ύπαρξης συγγραφής, νέου αρχαιολογικού νόμου. Ο παρών σε ισχύ αρχαιολογικός νόμος είναι σχεδόν αυτουσίως αυτός της αγγλοκρατίας. Και ναι μεν για την εποχή του ήταν καλός, όμως η σημερινή κοινωνία έχει διαφορετικές ανάγκες, γι' αυτό και ένας νέος αρχαιολογικός νόμος είναι απαραίτητος.

Ο πρώτος περί Αρχαιοτήτων Νόμος ψηφίστηκε το 1905 και αντικαταστάθηκε το 1928. Αυτός με τη σειρά του αντικαταστάθηκε από τον 41/1935, ο οποίος τροποποιήθηκε το 1945 και με τη μορφή αυτή υιοθετήθηκε από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Ο βασικός περί Αρχαιοτήτων Νόμος ψηφίστηκε από τη Βουλή με αρ. 48/64. Αυτός τροποποιήθηκε σε μερικά σημεία από τον 32/73 και προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στον αρχαιολογικό πλούτο της Κύπρου, ενώ μια μικρή αλλά πολύ σημαντική τροποποίηση έγινε με το νόμο 92(Ι)/95. Η τελευταία τροποποίηση που έγινε ήταν με το Νόμο 4(Ι)/96 και ήταν η αφορμή νέων δεινών για την αρχαιολογία του τόπου.

Εκτός από τους νόμους, υπάρχουν και οι κανονισμοί οι οποίοι ήταν σε ισχύ από το 1953 και τροποποιούνταν από καιρό εις καιρόν.

Με την είσοδό μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα πρέπει κάποιος να μελετήσει τις βασικές αρχές που διέπουν τον αρχαιολογικό νόμο σε χώρες όπως οι : Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία και κατ' εξοχήν η Ελλάδα η οποία συνέταξε νέα νομοθεσία, την ψήφισε και τη δημοσίευσε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 28 Ιουνίου 2002.

Διεξερχόμενος κάποιος τη δική μας νομοθεσία διαπιστώνει σημαντικά κατάλοιπα αποικιοκρατίας αναφορικά με τις εξουσίες του Διευθυντή Αρχαιοτήτων, κάτι που μέχρι σήμερα πληρώσαμε πολύ πικρά. Ας μη λησμονούσε την εξαγωγή δεκαεπτά χιλιάδων αντικειμένων, με βούλα μάλιστα του εκάστοτε διευθυντή αρχαιοτήτων, χωρίς έστω και ένας από αυτούς να προτείνει σχετική τροποποίηση της νομοθεσίας, ώστε να αποποιηθεί αυτής της εξουσίας. Κάποια στιγμή, έστω και αργά, ξέσπασε φυσικά το σκάνδαλο και αποκαλύφθηκε σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Και τότε μεν επί αγγλοκρατίας ο Βρετανός διευθυντής Αρχαιοτήτων ήταν κατά κάποιο τρόπο Υπουργός, γι' αυτό και αποφάσιζε μόνος για θέματα κήρυξης αρχαίων μνημείων, απαλλοτριώσεων, εξαγωγών αρχαίων αντικειμένων, διενέργειας ανασκαφών κ.ά., τώρα όμως ο διευθυντής αρχαιοτήτων είναι δημόσιος λειτουργός που έχει πολιτικό προϊστάμενο. Αυτός ο πολιτικός προϊστάμενος θα έπρεπε να χαράσσει πολιτική με την εισήγηση επιστημονικού συμβουλίου και ο διευθυντής να είναι το εκτελεστικό όργανο. Όσον αφορά τις ανασκαφές, είναι αδιανόητο σήμερα, εν έτει 2007, να έχει το ανασκαφικό προνόμιο μόνο ο διευθυντής και όσοι άλλοι σκάβουν να το κάνουν στο όνομά του.

Απουσία Δημοσίευσης και απουσία Ημερολογίου Ανασκαφής

Το Άρθρο 16(στ) της νομοθεσίας προνοεί για τη δημοσίευση ικανοποιητικής επιστημονικής έκθεσης επί των αποτελεσμάτων των ανασκαφών. Η πρόνοια αυτή δεν τηρήθηκε από πολλούς ανασκαφείς, Κυπρίους και ξένους, οι οποίοι για χρόνια ανέσκαπταν και σχεδόν τίποτε δε δημοσίευσαν. Και το χειρότερο, δεν κράτησαν ημερολόγια των ανασκαφών τους κι έτσι «κατέστρεψαν» οριστικά, ως άλλοι τυμβωρύχοι, τους χώρους της ανασκαφής τους. Αρχαίες πόλεις όπως η Αμαθούντα, το Κούριο, η Ταμασός, η Κάτω Πάφος υπέστησαν τα επίχειρα της ανικανότητας των αρχαιολόγων και η εκάστοτε αρμόδια αρχή τίποτε δεν έπραξε προς την ορθή κατεύθυνση. Εξαιτίας αυτού, με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων η Βουλή ψήφισε τροποποίηση του άρθρου 16(1) (β) του νόμου (βλ. νόμο 92(Ι)/95) σύμφωνα με την οποία ο εκάστοτε ανασκαφέας «θα τηρεί λεπτομερές ημερολόγιο και σχέδια της διενεργούμενης ανασκαφής και θα είναι υπόχρεος σε λήψη φωτογραφιών και θα καταθέτει αυτά στο Κυπριακό Μουσείο μαζί με τα πρωτότυπα των ημερολογίων, των σχεδίων και των αρνητικών των φωτογραφιών». Όμως παρά την τροποποίηση αυτή, ουδέποτε εφαρμόστηκε ο νόμος, γι' αυτό και ο Σύνδεσμός μας αναγκάστηκε να προσφύγει στο Γραφείο της Γενικού Ελεγκτή και της Επιτρόπου Διοικήσεως, πιστεύοντας πως θα μπορούσε κάτι να περισωθεί από τούδε και στο εξής. Και πράγματι, η Γενικός Ελεγκτής στην ετήσια έκθεσή της το Νοέμβριο του 2005 σημείωσε: «Διαπιστώθηκε ότι, για τις περισσότερες ανασκαφές που έχουν συμπληρωθεί, τα σχετικά ημερολόγια, τα οποία περιγράφουν με λεπτομέρεια τα σημεία εργασιών σύμφωνα με σχετικά σχεδιαγράμματα, λεπτομέρειες ευρημάτων και αποκαλύψεων και περιλαμβάνουν φωτογραφίες και οτιδήποτε άλλο αξιολογείται ως χρήσιμο για ολοκληρωμένη και πλήρως στοιχειοθετημένη αρχαιολογική έρευνα, δεν βρίσκονται στην κατοχή του Τμήματος, σύμφωνα με τις διατάξεις του περί Αρχαιοτήτων Νόμου, ενώ αρκετοί από τους λειτουργούς του Τμήματος που διενήργησαν τις ανασκαφές αφυπηρέτησαν χωρίς να παραδώσουν τα εν λόγω ημερολόγια. Διαπιστώθηκε επίσης ότι δεν τηρείται επίσημο μητρώο

για ανασκαφές και επισκοπήσεις, για σκοπούς παρακολούθησης και ελέγχου». Θέλουμε να ελπίζουμε πως η βιβλική καταστροφή που συντελέστηκε για πάρα πολλά χρόνια επί όλων των διευθύνσεων θα πάψει επιτέλους πάραυτα, γιατί και εκεί που έγιναν δημοσιεύσεις δεν παραδόθηκαν ημερολόγια ανασκαφής κι έτσι δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα αντιπαραβολής της δημοσίευσης με τα ημερολόγια. Επομένως αρκούμαστε με την εικόνα όπως μας την παρουσιάζει ο ανασκαφέας, χωρίς να μπορεί οποιοσδήποτε άλλος να ελέγξει την ορθότητα των πορισμάτων του μέσα από τα ημερολόγια του.

Δύο Καταστροφικές Τροποποιήσεις

Δύο από τις εκτενέστερες τροποποιήσεις που έγιναν στο βασικό νόμο ήταν αυτές που έγιναν το 1973 και το 1996, όταν διευθυντές στο Τμήμα Αρχαιοτήτων ήταν οι Βάσος Καραγιώργης και Δήμος Χρήστου αντίστοιχα. Και οι δύο τροποποιήσεις αντί να ωφελήσουν έβλαψαν τα μέγιστα τον αρχαιολογικό πλούτο της Κύπρου. Και στις δύο περιπτώσεις αφορμή υπήρξε η έκρυθμη πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στο νησί κατά την οποία οι Τουρκοκύπριοι συμπατριώτες μας έσκαβαν ανεξέλεγκτα στους θύλακες όπου δεν είχε πρόσβαση η Δημοκρατία και πουλούσαν σε Ελληνοκύπριους. Θεωρήθηκε λοιπόν λογικό να δοθεί έξι μηνών(!) χρονικό διάστημα στους δεύτερους, ώστε να υποβάλουν καταλόγους και φωτογραφίες με τα αντικείμενα που είχαν στην κατοχή τους. Ο κάθε εχέφρων πολίτης αντιλαμβάνεται ότι το χρονικό διάστημα που δόθηκε ήταν εντελώς παράλογο και αδικαιολόγητο και υπήρξε αιτία πρόκλησης τεράστιων καταστροφών σ'ολόκληρη την Κύπρο, ίσως των μεγαλύτερων, αν εξαιρέσει κάποιος το τρίτο τέταρτο του 19ου αιώνα, με τη δράση του Cesnola και των ομοίων του.

Κατά τα δύο αυτά εξάμηνα εργοδοτήθηκαν εργολαβικά όλοι οι γνωστοί τυμβωρύχοι και στις δύο κοινότητες της Κύπρου και εργαζόμενοι τα βράδυα ξέθαψαν λαθραία όσες αρχαιότητες μπορούσαν. Αρχαία νεκροταφεία συλήθηκαν ανεξέλεγκτα και τα αντικείμενά τους βρέθηκαν με το πέρας των έξι μηνών να κοσμούν ιδιωτικές συλλογές.

Μέσα από τις πιο πάνω λίγες αναφορές, πιστεύουμε πως ενδείκνυται επιτέλους η συγγραφή νέου αρχαιολογικού νόμου.

Χώρος ανέγερσης της νέας βουλής

Καταλυτική υπήρξε η δράση του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων στη διάσωση του χώρου ανέγερσης του νέου κτιρίου του Κοινοβουλίου για ανασκαφές, προτού ξεκινήσουν τα έργα για το νέο μέγαρο το έτος 2000.

Όταν προεπιλέγηκε ο συγκεκριμένος χώρος, αυτό έγινε με τη σύμφωνη γνώμη και του Υπουργείου Συγκοινωνιών, άρα με τη σύμφωνη γνώμη και της τότε διεύθυνσης του Τμήματος Αρχαιοτήτων το οποίο τμήμα, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, βρίσκεται στη δικαιοδοσία του. Είναι για το Σύνδεσμο απορίας άξιο το πώς δόθηκε η συγκατάθεση του Τμήματος, όταν ήταν γνωστό πως υπήρχαν αρχαιότητες στο χώρο.

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων είχε κυκλοφορήσει ήδη από τον Ιανουάριο του 1985 ανακοίνωση στον τύπο για το μέλλον του χώρου, η οποία μιλά αφ' εαυτής και παρατίθεται αυτούσια.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ
Τ.Κ. 1390, ΛΕΥΚΩΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ
ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS
P.O. BOX 1390, NICOSIA-CYPRUS

Φύλλο Α

№: 9/1985

Λευκωσία 17/1/1985

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων, ως ένα από τα άμεσα ενδιαφερόμενα Σωματεία και στην προστάθειά του να συμβάλει στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Λευκωσίας, ανακοινώνει και εισργάζεται το ακόλουθα σχετικά με την ανεύρεση αρχαιολογικών καταλοίπων στο χώρο ανέγερσης του νέου οικήματος της ΠΑΕΥΔΥ, νοτίως του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων:

Βάσει των όσων ανακοινώθηκαν ήδη στον ημερήσιο τύπο και όσων μπορούσαμε να διαπιστώσουμε σε επί τόπου επίσκεψή μας, ο κατάμεστος αρχιτεκτονικών καταλοίπων ανασκαμμένος χώρος φαίνεται να είναι εξεχούσας σημασίας για τη μελέτη και την ιστορία της αρχαίας Λευκωσίας και πιθανόν να αποτελεί μέρος ή προέκταση της ακρόπολης του Βασιλείου της Αόδρας. Η διατήρησή του, πιστεύουμε ότι θα συμβάλει, σε σχέση με την ανεύρεση αρχαιολογικών καταλοίπων σε άλλους χώρους της πρωτεύουσας, σε μια πιο εμπειροστατημένη έρευνα πάνω στην αρχαία ιστορία της πόλης. Επίσης η επέκταση των ανασκαφών στο χώρο τούτο, όπου βρέθηκαν κατά καιρούς και άλλα αρχαιολογικά ευρήματα (χώρος Ταχυδρομικού Μουσείου στην αυλή του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων και του σημερινού οικήματος της ΠΑΕΥΔΥ) θα μπορούσε να καταστεί αρχαιολογικός χώρος-πάρκο στην καρδιά της τοιμεντόληκτης Λευκωσίας. Τώρα θα έπρεπε η Κυβέρνηση να παραχωρήσει άλλο χώρο στην ΠΑΕΥΔΥ για το νέο οίκημά της. Η μετατροπή όλης της περιοχής, από το σημερινό οίκημα της ΠΑΕΥΔΥ μέχρι το νότιο περίγυρο του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων προς τη Λεωφόρο Γρίβα Διγενή, σε αρχαιολογικό χώρο-πάρκο, θα προκρίσει τη Λευκωσία με τον πρώτο αρχαιολογικό χώρο και θα διασώσει τουλάχιστον ορισμένα κατάλοιπα της αρχαίας πόλης Αόδρας. Τα διάσφαρα ευρήματα στο χώρο που πρόκειται να κτιστεί το νέο οίκημα της ΠΑΕΥΔΥ, και εκείνον που ανοικοδομήθηκε το Ταχυδρομικό Μουσείο, που μαρτυρούν την ύπαρξη τερών, όπως ήδη ανακοινώθηκε, καθώς και η τεράστια στέρνα νερού που αποκαλύφθηκε στον πρώτο χώρο, μαρτυρούν τη σπουδαιότητα και τη σημασία των καταλοίπων των προγόνων μας, που διασώθηκαν μέσα από το πέρασμα 2500 χρόνων περίπου.

Ευελπιστούμε και βασίζομαστε στην ευαισθησία και την αποτελεσματική ενεργητικότητα των αρμοδίων και άλλων ενδιαφερομένων οργανώσεων, καθώς και σκεύην του λαού της πρωτεύουσας. Εκείνον που βασικά τονίζουμε είναι: ότι ο χώρος αυτός αποτελεί κυβερνητική περιουσία και μπορεί, αλλά και επιβάλλεται να διατηρηθεί χωρίς να καλυφθεί με σύγχρονα οικοδομήματα.

Όταν πάλι το 1991 γινόταν λόγος από κάποιους για ίδρυση μνημείου άγνωστου στρατιώτη στο χώρο που σχολιάζουμε, ο Σύνδεσμος πιστεύοντας στην ύπαρξη αρχαιοτήτων ζήτησε με επιστολή του (επισυνάπτεται πιο κάτω) από τον τότε διευθυντή Αρχαιοτήτων άδεια για δοκιμαστική ανασκαφή. Δυστυχώς τέτοια άδεια ουδέποτε μας παραχωρήθηκε.

29/91

17 Ιουλίου 1991

Διευθυντή Τμήματος

Αρχαιοτήτων Κύπρου,

Λευκωσία

Αξιότιμε Κύριε,

Αναφορικά με την επιθυμία μας για ανασκαφή, επανερχόμαστε και ζητούμε να μας επιτραπεί να κάνουμε δοκιμαστική ανασκαφή στο χώρο που βρίσκεται απέναντι από το Τμήμα Αλλοδαπών και περικλείεται από τη λεωφόρο Σεβέρη, την παλιά ΠΑΣΥΔΥ και το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων. Αν και εφόσον εντοπιστούν οιαδήποτε αξιόλογα αντικείμενα, τότε έχουμε πρόθεση να συνεχίσουμε την ανασκαφή σ'όλο το χώρο του οικοπέδου.

Ελπίζουμε ότι θα μας παραχωρηθεί η σχετική άδεια, γιατί πληρούμε απόλυτα τις προδιαγραφές του σχετικού νόμου, έτσι που να αρχίσουμε εντός του φθινοπώρου με σχετικές δοκιμαστικές τομές.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων.

Μαρία Σταύρου

Γραμματέας

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Δρ. Ανδρέας Δημητρίου

Πρόεδρος

Αποτέλεσμα της άκριτης εκείνης απόφασης που επέτρεψε στην εκτελεστική και νομοθετική εξουσία να προχωρήσουν με την ανέγερση του κτιρίου του κοινοβουλίου ήταν κατ' αρχάς η προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού. Δόθηκαν και βραβεία αξίας δεκάδων χιλιάδων λιρών και τα εργοτάξια ξεκίνησαν εργασίες. Όπως ήταν επόμενο, έπεσαν αμέσως πάνω σε αρχαιοτήτες κάτι που για το Σύνδεσμο δεν ήταν έκπληξη. Ξεκίνησαν τότε έκτακτες ανασκαφές, οι οποίες όμως δεν έδειχναν να περατώνονται αμέσως. Την ίδια στιγμή επικρέματο η δαμόκλειος σπάθη των εργοταξίων που ήταν έτοιμα να αναλάβουν ανά πάσαν στιγμή δράση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες κινηθήκαμε αμέσως δραστήρια. Συγκαλέσαμε με επιστολή σύσκεψη διάφορων πολιτιστικών οργανώσεων και σημαντικών άλλων φορέων και προχωρήσαμε σε ανοικτή συζήτηση στην Πύλη Αμμοχώστου στην παρουσία των μέσων μαζικής ενημέρωσης (η πρόσκληση παρατίθεται πιο κάτω αυτούσια) και μετά από εκτενή συζήτηση και παρουσίαση των προσωρινών πορισμάτων των ανασκαφών από την αρχαιολόγο του Τμήματος Αρχαιοτήτων κ. Δ. Πηλείδου εγκρίθηκε σχετικό ψήφισμα

(επισυνάπτεται η ανακοίνωση του Συνδέσμου για τη συνάντηση στην Πύλη Αμμοχώστου καθώς και το ψήφισμα που εγκρίθηκε ομόφωνα από όλους τους φορείς και μιλά αφ' εαυτού).

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Οι αρχαιότητες στο χώρο ανέγερσης του κτιρίου της Βουλής των Αντιπροσώπων και το μέλλον τους.

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων, αντιλαμβανόμενος τη μέχρι σήμερα αποσπασματική αντιμετώπιση του προβλήματος που ανέκυψε μετά την ανεύρεση αρχαιοτήτων στο χώρο που προεπιλέγηκε για το κτίσιμο του κτιρίου της Βουλής των Αντιπροσώπων, σας προσκαλεί να εκφέρετε τις απόψεις σας και αν έχετε γραπτό υπόμνημα να το καταθέσετε για το τι δέον γενέσθαι.

Τη συζήτηση θα διευθύνει ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Δρ. Ανδρέας Δημητρίου.

Χώρος διεξαγωγής της συζήτησης η Πύλη Αμμοχώστου, την Τρίτη 20 Ιουνίου 2000, στις 7.30 μ.μ.

14 Ιουνίου 2000

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

T.K. 20058, 1600 ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS

P.O. BOX 20058, 1600 NICOSIA - CYPRUS

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Με πρωτοβουλία του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων πραγματοποιήθηκε στην Πύλη Αμμοχώστου, την Τρίτη 20 Ιουνίου 2000, ανοιχτή συζήτηση με μοναδικό θέμα «Οι αρχαιότητες στο χώρο ανέγερσης του κτιρίου της Βουλής των Αντιπροσώπων και το μέλλον τους».

Στη συζήτηση, την οποία διηύθυνε ο πρόεδρος του Σ. Κ. Αρχαιολόγων δρ. Ανδρέας Δημητρίου, παρέστησαν αρχαιολόγοι, πανεπιστημιακοί, οικολόγοι και άνθρωποι των γραμμάτων, ενώ παρουσίασε τα μέχρι τώρα προσωρινά πορίσματα των ανασκαφών της στον εν λόγω χώρο η αρχαιολόγος δρ. Δέσπω Πηλείδου.

Την εκδήλωση τίμησε με την παρουσία του ο βουλευτής του ΚΙΣΟΣ και πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Περιβάλλοντος κ. Δημήτρης Ηλιάδης. Απέστειλε επίσης γραπτές απόψεις και ο πρώην διευθυντής Αρχαιοτήτων καθηγητής κ. Βάσος Καραγιώργης. Μετά το πέρας της συζήτησης εγκρίθηκε σχετικό ψήφισμα (επισυνάπτεται) το οποίο στάλθηκε ήδη στον Πρόεδρό της Βουλής κ. Σπύρο Κυπριανού με κοινοποίηση στο Γενικό Διευθυντή του Σώματος κ. Κωστάκη Χριστοφόρου, καθώς και στον αρμόδιο για τις αρχαιότητες υπουργό κ. Αβέρωφ Νεοφύτου. Αποφασίστηκε επίσης η περαιτέρω δημοσιοποίηση του θέματος και, αν παραστεί ανάγκη, η προσφυγή σε διεθνή σώματα.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Οι συμμετέχοντες στην ανοικτή συζήτηση με θέμα « οι αρχαιότητες στο χώρο ανέγερσης του κτιρίου της Βουλής των Αντιπροσώπων και το μέλλον τους»

Αφού συζητήσαν διεξοδικά το πρόβλημα που ανέκυψε με στόχο την εξεύρεση της πιο σωστής λύσης.

Εκφράζοντας τη χαρά τους για την ανεύρεση σημαντικών καταλοίπων του παρελθόντος που πιστοποιούν την ιστορική συνέχεια της Λευκωσίας.

Ανησυχώντας σοβαρά για την τύχη των ανευρεθέντων αρχαιοτήτων, επειδή χρήζει άμεσης αντιμετώπισης και η ανέγερση κτιρίου για τη στέγαση της Βουλής των Αντιπροσώπων, πράγμα που πιθανό να επιδράσει αρνητικά στη λήψη της σωστής απόφασης για την τύχη των αρχαιοτήτων.

Θεωρώντας ότι η προγονική κληρονομιά είναι το ακλόνητο υπόβαθρο του πολιτισμού μας και αναπαλλοτρίωτο συστατικό της ταυτότητάς μας.

Κρίνει ότι αρκετές καταστροφές έγιναν μέχρι σήμερα στο χώρο σε εποχές κατά τις οποίες δεν επιδεικνυόταν ανάλογη ευαισθησία .

Καλωσορίζει τη δήλωση της κυβέρνησης ότι καμιά αρχαιότητα από όσες ανεβρέθηκαν δε θα καταστραφεί.

Καλεί την Κυβέρνηση και τη Βουλή να λάβουν όλα τα δέοντα μέτρα για την απρόσκοπτη διεξαγωγή και αποπεράτωση των ανασκαφών που ήδη διεξάγονται.

Υποστηρίζει κάθε προσπάθεια που συμβάλλει στη διατήρηση και συντήρηση του χώρου ως έχει μέχρι την ολοκλήρωση των ανασκαφών και την τελική αξιολόγησή τους.

Θεωρεί ως ορθότερη λύση , αν ευρεθούν και άλλες αρχαιότητες στο λόφο νότια της παλιάς ΠΑΣΥΔΥ, την εγκατάλειψη της ιδέας για κτίσιμο της νέας Βουλής στον προαναφερθέντα χώρο, και την κήρυξή του σε μνημείο του Πίνακα Α, αφού τα υπάρχοντα στοιχεία ικανοποιούν όλους τους όρους για κάτι τέτοιο.

Στον αγώνα μας για διάσωση του χώρου για ανασκαφές μας συμπαραστάθηκαν αρκετοί πολιτιστικοί φορείς καθώς και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Όμως επιθυμώ να κάνω ειδική μνεία για τη συμβολή του τακτικού καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου κ. Δημήτρη Τριανταφυλλόπουλου¹, ο οποίος υπό την τότε ιδιότητα του Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής οργάνωσε ημερίδα στην αίθουσα εκδηλώσεων της Εθνικής Τραπέζης Ελλάδος (Κύπρου) στις 19 Ιουνίου 2002 με θέμα «Λευκωσία. Αναζητώντας ένα μέλλον για το παρελθόν της».

Μέλος της Επιτροπής (panel) της ημερίδας ήταν και ο πρόεδρος του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων. Κύριος ομιλητής ήταν ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ.Π. Λάββας με θέμα «Αρχαιότητες και νέες δομές σε μια σύγχρονη πόλη – ασύμβατο ή συμβατό;» Αξιολόγησε τα ερείπια του λόφου του Αγίου Γεωργίου (ΠΑΣΥΔΥ) με βάση τα κριτήρια Αυθεντικότητα, Ιστορικότητα, Ποιότητα και Συμβολισμός και οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως ο χώρος θα έπρεπε να διασωθεί, όχι όμως αποσπασματικά ανάμεσα σε κολόνες, πέδιλα και σύγχρονες χρήσεις, όπως πάει να γίνει τώρα, αλλά να αναδειχθεί χωρίς επιμειξίες και αλλοιώσεις, διατηρώντας ακέραιη την ιστορική μνήμη και ταυτότητα της πόλης.

Για το Σύνδεσμο Κυπρίων Αρχαιολόγων, ο οποίος αδιάλειπτα αγωνίστηκε και αγωνίζεται για τη διάσωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, η διάσωση του χώρου ήταν πρώτιστο μέλημα, γιατί θεωρεί πως η κάθε γενιά που έρχεται και παρέρχεται είναι στην ουσία διαχειρίστρια και όχι ιδιοκτήτρια του πολιτιστικού κεφαλαίου που εκάστοτε βρίσκεται στη δικαιοδοσία της, γι' αυτό και έχει υποχρέωση να το διαφυλάξει και να το μεταβιβάσει αλώβητο στις επερχόμενες γενιές.

Μέχρι σήμερα η ιστορία δεν έχει τελειώσει, όμως σίγουρα η παρέμβαση του Συνδέσμου γλύτωσε το χώρο για ανασκαφές οι οποίες οδήγησαν σε πολύ σημαντικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η κ.Πηλείδου που διεξήγαγε με εξαιρετικό τρόπο και μεγάλο ζήλο τις ανασκαφές. Το αν θα κτιστεί εκεί, σε χώρους που είναι ελεύθεροι αρχαιοτήτων, το νέο κοινοβούλιο, αυτό είναι άλλο θέμα. Το σίγουρο είναι πως αν υλοποιηθεί το κτίσιμο, θα πρέπει

1. Ο καθηγητής κ. Τριανταφυλλόπουλος, αν και Ελλαδίτης, ενδιαφέρεται πολύ για την αρχαιολογία της Κύπρου και το ενδιαφέρον του εκδηλώνεται ποικιλότροπα. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κατά την άποψή του ο τομέας της αρχαιολογίας στην Κύπρο τα εντόπισε και ευθαρσώς τα εξέθεσε στη βιβλιοκρισία του για το έργο του καθ. Νικ. Γκιολέ «Η Χριστιανική τέχνη στην Κύπρο, Λευκωσία 2003» στη Νέα Εστία, τομ. 158, τεύχος 1873 (2005), σελ. 778-786. Δυστυχώς η κριτική εκείνη αντί να τύχει απαντήσεως με συγκεκριμένα επιχειρήματα από τους διαφωνούντες οδήγησε σε ατραπούς πέρα από κάθε επιστημονική δεοντολογία, ενώ ο τέως διευθυντής αρχαιοτήτων κ. Σοφ. Χατζησάββας αντί αναίρεσης της κριτικής με αντεπιχειρήματα αρκέστηκε, όπως ο ίδιος δήλωσε, «στη διευκρίνιση κάποιων νομικών και ηθικών ζητημάτων» τα οποία οφείλονταν κατ' εμάς σε υπέρμετρη ευθιξία.

Στην ουσία ένα ήταν το επίμαχο σημείο και σ' αυτό ο κ. Τριανταφυλλόπουλος έθιξε, και δικαιολογημένα, το γεγονός ότι ένα σημαντικό για τα πρώτα βήματα του Χριστιανισμού παλαιοχριστιανικό μνημείο δόθηκε για ανασκαφή σε συνάδελφό του ειδικό για τα ψηφιδωτά, επειδή σ' ένα σημείο υπήρχε ψηφιδωτό δάπεδο, χωρίς καν να ληφθεί υπόψη πως ήταν ο κ. Τριανταφυλλόπουλος που πρώτος αξιολόγησε το εύρημα και αγωνίστηκε για τη διάσωση και ανασκαφή του και ήταν ο καθ' ύλην αρμόδιος από άποψη ειδικότητας για να το ανασκάψει.

να προσαρμοστούν ανάλογα και τα αρχιτεκτονικά σχέδια, για να συνυπάρξουν με τις αρχαιότητες, αν και αυτό θα διασπάσει την ενότητα του χώρου και δεν θα είναι η καλύτερη λύση στο πρόβλημα.

Το μείζον θέμα που ανακύπτει από όλη αυτή την ιστορία είναι ο ρόλος που διαδραμάτισε η τότε διεύθυνση του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Αντί να ζητήσει ως όφειλε την ανασκαφή του χώρου προτού δώσει το πράσινο φως για τη χρήση του, έκανε ακριβώς το αντίθετο. Αν έκανε αυτό που απαιτούσε η επιστημονική δεοντολογία, η Κυπριακή Δημοκρατία θα γλύτωνε μερικές δεκάδες εκατομμύρια λίρες τα οποία είτε ξοδεύτηκαν για διαγωνισμούς και αποζημιώσεις, είτε η καθυστέρηση πολλαπλασίασε τα έξοδα ανοικοδόμησης. Το ερώτημα που ποτέ δεν απαντήθηκε σχετίζεται με την ευθύνη του τότε διευθυντή αρχαιοτήτων που δεν προέβλεψε ή δεν θέλησε να λάβει υπόψη τα αυτονόητα, την ύπαρξη δηλαδή αρχαιοτήτων στο χώρο, οπότε επιστρέφουμε στο μεγάλο πρόβλημα που ήδη εκθέσαμε και σχετίζεται με τον αρχαιολογικό νόμο και την παντοδυναμία που αυτός χορηγεί στον εκάστοτε διευθυντή αρχαιοτήτων, αλλά και στην αδυναμία της πολιτείας να λύσει και αυτό το πρόβλημα.

Η ανοικοδόμηση νέου Δημαρχείου

Πανομοιότυπη κατάσταση δημιουργήθηκε και όταν ο Δήμος Λευκωσίας θέλησε το 2002 να κτίσει νέο μέγαρο εντός της παλιάς πόλης. Έγιναν και πάλι διεθνείς αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, κατακυρώθηκαν οι προσφορές, μπήκαν οι μπουλντόζες στο χώρο και ενώ εμείς υψώναμε φωνή για δοκιμαστικές τομές στο χώρο, οι μπουλντόζες ήταν κιόλας έτοιμες να καταβροχθίσουν τα πάντα στο πέρασμά τους.

Κόντευε δέκα π.μ., αρχές Ιουνίου και η θερμοκρασία, παράξενο για την εποχή, σκαρφάλωνε απότομα, μέχρι που το απομεσήμερο ακούμπησε τους 42ο C. Προτού ακόμη ο χώρος πυρποληθεί από τον ήλιο, έτρεξαν ο Γραμματέας του Συνδέσμου Στυλιανός Πεрдίκης και ο υπογράφων και αναμέναμε να δούμε τι θα αποκάλυπταν οι μπουλντόζες με τις τεράστιες χούφτες. Στο χώρο παρούσα ήταν και αρχαιολόγος του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Αυτό μας χαροποίησε γιατί σήμαινε την επίσημη παρουσία του αρμόδιου κυβερνητικού Τμήματος. Όμως η χαρά κράτησε ελάχιστα, γιατί η συνάδελφος ανέφερε πως οι οδηγίες του διευθυντή της ήταν να παραμείνει εκεί μόνο για μια ώρα. Σε παρατήρησή μας ότι ήταν θέμα ελάχιστου χρόνου η απαρχή της διατάραξης των αρχαιολογικών στρωμάτων, η απάντησή της ήταν πως οι οδηγίες ήταν αυστηρές και δεν μπορούσε να τις παραβεί.

Μείναμε μόνοι με το εργοτάξιο και όταν σε λίγο η στρωματογραφία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου γινόταν άνω κάτω, μπήκαμε μπροστά από τις μπουλντόζες και αρπάξαμε κάποια όστρακα. Μάταια ο προϊστάμενος του έργου τα έβαλε μαζί μας. Όταν ικανοποιηθήκαμε από τα λίγα ευρήματα που καταφέραμε με κίνδυνο της ζωής μας να συλλέξουμε, ανεβήκαμε στο δρόμο και καλέσαμε τους τηλεοπτικούς σταθμούς να έλθουν πάραυτα στο χώρο, για να βοηθήσουν στον τερματισμό του ανοσιουργήματος. Πράγματι σε μια ώρα όλοι οι σταθμοί είχαν φτάσει, γύρισαν σκηνές, μιλήσαμε εκ του προχείρου για το πολιτιστικό έγκλημα που μόλις ξεκίνησε και που σε δύο το πολύ μέρες θα ολοκληρωνόταν.

Την ίδια μέρα πρόβαλαν σκηνές και έδειξαν τα λίγα αλλ'αδιάφνευστα ευρήματα που καταφέραμε να αποσπάσουμε τρέχοντας μπροστά από τις μπουλντόζες, αυτό όμως ήταν αρκετό για να ξεσηκώσει κύμα διαμαρτυριών, γι'αυτό και ο δήμαρχος Λευκωσίας έδωσε οδηγίες για το προσωρινό σταμάτημα των εργασιών και την είσοδο αρχαιολόγου του Τμήματος Αρχαιοτήτων για ανασκαφές. Σ'αυτό συνέτεινε και επιστολή του Συνδέσμου Κυπρίων Αρχαιολόγων που ακολουθεί και στάλθηκε αμέσως στο δήμαρχο και το δημοτικό συμβούλιο Λευκωσίας καλώντας τους να επιτρέψουν ανασκαφές στο χώρο.

Αρ. Φακ.: 5.1.6/02

10 Ιουνίου 2002

Δήμαρχο και μέλη
Δημοτικού Συμβουλίου Λευκωσίας

Αξιότιμε κ. Δήμαρχε και Δημοτικοί Σύμβουλοι,

Στο χώρο όπου άρχισε το κτίσιμο του δημοτικού μεγάρου απέναντι από την Παλιά Ηλεκτρική, ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων αρθρογράφησε υποστηρίζοντας ότι πριν ξεκινήσει το έργο θα έπρεπε να γίνουν αρχαιολογικές τομές με σκοπό τη διερεύνηση της ύπαρξης ή μη οποιωνδήποτε αρχαιοτήτων. Αντιλαμβανόμαστε ότι την ίδια θέση εξέφρασε προς εσάς και το Τμήμα Αρχαιοτήτων με επιστολή του.

Γνωστού όντος ότι στην περιοχή ανακαλύφθηκαν τάφοι Γεωμετρικής Εποχής που χρονολογούνται μέχρι και χίλια χρόνια π.Χ. και ασφαλώς το μέρος θα εκατοικείτο από τότε, άποψή μας πάντα ήταν ότι θα έπρεπε απαραίτητα να προηγηθούν οι αρχαιολογικές τομές.

Δυστυχώς, σήμερα διαπιστώσαμε ιδίοις όμμασιν ότι τεράστιες μπουλντόζες μπήκαν στο χώρο και ανέλαβαν εργασία με αποτέλεσμα στα σημεία που έφυγε η επίστρωση του χώρου στάθμευσης να εντοπιστούν τετράγωνες πελεκητές πουρόπετρες, καθώς και κομμάτια αγγείων της Λουζινιάνικης και Οθωμανικής περιόδου. Επειδή είναι άγνωστο τι υπάρχει πιο κάτω, καλούμε τον πρώτο πολίτη και τους δημοτικούς άρχοντες της Λευκωσίας να σταματήσουν τις εργασίες εκσκαφής και να έλθουν σε επαφή με το Τμήμα Αρχαιοτήτων για τα περαιτέρω.

Εμείς είμαστε πάντα στη διάθεσή σας για οτιδήποτε μας χρειαστείτε.

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Στέλιος Περδίκης
Γραμματέας

Δρ. Ανδρέας Δημητρίου
Πρόεδρος

Την επομένη, αργά το απόγευμα, όταν οι μπουλντόζες ακινητοποιήθηκαν, αφού προηγουμένως προχώρησαν σε αρκετό βάθος στη βορειοδυτική γωνία του οικοπέδου όπου κατέστρεψαν και την υπάρχουσα στρωματογραφία, πήγα για μια προσεκτική έρευνα των χωμάτων που μετακίνησαν την προηγούμενη μέρα. Μισή ώρα αργότερα κατέφθασαν πάνω σε μεγάλες μηχανές αστυνομικοί ντυμένοι με ολόμαυρες στολές. Ανήκαν στην περίφημη ομάδα «Ζ». Αφού έφεραν μερικούς γύρους στο χώρο της ανασκαφής και ενώ συνέχιζα το έργο μου

(πλησίαζε το σούρουπο και κόσμος δεν υπήρχε στο χώρο), με πλησίασε ένας από αυτούς και μου μίλησε αυστηρά ότι βρισκόμουν παράνομα στο χώρο. Του είπα ότι το έπραττα εν γνώσει μου και θα το ξανάκανα, αν χρειαζόταν. Αφού πήρε τα στοιχεία μου, του τόνισα τη θέση που κατείχα στην Υπηρεσία μου, οπότε έκανε κάποια τηλέφωνα, και με ανακούφιση τους είδα να απομακρύνονται.

Το σταμάτημα των εργασιών διατάχθηκε με βαριά καρδιά από το δήμαρχο Λευκωσίας, που δεν είδε ποτέ με καλό μάτι αυτή τη διακοπή. Εξαιτίας αυτού, κάθε έτος μετά την ολοκλήρωση των ανασκαφών γινόταν λόγος για οριστικό τερματισμό τους, γι' αυτό και ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων κυκλοφορούσε ανακοινωθέντα στον τύπο για να μη συμβεί κάτι τέτοιο. Ένα τέτοιο ανακοινωθέν είναι και το παρακάτω

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

T.K. 20058, 1600 ΛΕΥΚΩΣΙΑ -ΚΥΠΡΟΣ

ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS

P.O.BOX 20058, 1600 NICOSIA -CYPRUS

Αρ. Φ. 14.2.9/03

23.9.2003

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟ ΠΑΛΙΟ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ

Όταν προ διετίας ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων με τη βοήθεια των τηλεοπτικών καναλιών ανάγκαζε τις μουλντότζες να σταματήσουν το αδηφάγο έργο τους στο χώρο στάθμευσης του παλιού Δημαρχείου, πιστεύαμε πως θα αφήνονταν οι αρχαιολόγοι να δράσουν με άνεση, για να φέρουν στην επιφάνεια ό,τι υπήρχε στο χώρο. Μάλιστα δόθηκαν τότε και διαβεβαιώσεις άνωθεν πως αυτό που ήταν και απαίτησή μας θα υλοποιείτο και θα αφήνονταν οι αρχαιολόγοι απερίσπαστοι να ολοκληρώσουν το έργο τους.

Αυτού δοθέντος και νοουμένου ότι, όταν θα ολοκληρώνονταν οι ανασκαφές, θα αναμέναμε μια γενική σύσκεψη όλων των φορέων της πόλης (τοπικές αρχές, επιστημονικά σωματεία κλπ.) για μια γενική αποτίμηση των ανευρεθέντων όχι μόνο από αισθητική αλλά και από ιστορική σκοπιά, έτσι που να ληφθεί η πιο σωστή απόφαση για το τι δέον γενέσθαι με το χώρο, έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία η φήμη ότι επίκειται το κλείσιμο της ανασκαφής!

Δυστυχώς πάνω στο πρώτο λάθος που διαπράχθηκε, δηλαδή την απόφαση για ανέγερση του μεγάρου χωρίς να προηγηθούν ανασκαφές και να ρωτηθούν ειδικοί (ή μηπως ρωτήθηκαν και έδωσαν πράσινο φως;) πάει να γίνει και δεύτερο λάθος με τον πιθανό άμεσο τερματισμό των ανασκαφών.

Εν όψει των ανωτέρω, ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων καλεί το δήμαρχο και το δημοτικό συμβούλιο Λευκωσίας να πάρουν σαφή θέση και να επαναβεβαιώσουν προηγούμενη θέση τους ότι δεν θα προχωρήσουν με την ανέγερση κτιρίου στο χώρο προτού ολοκληρωθούν οι ανασκαφές και γίνει η ενδεδειγμένη επιστημονική αποτίμηση των ανευρεθέντων και του χώρου γενικότερα.

Αν παρ'ελπίδα δεν γίνει κάτι τέτοιο και προχωρήσει ο δήμος Λευκωσίας με την ανέγερση του μεγάρου χωρίς να ολοκληρωθούν οι ανασκαφές, τότε η Κύπρος θα μείνει εκτεθειμένη όχι μόνο στα μάτια όσων Κυπρίων γνωιάζονται για την ιστορία αυτού του τόπου αλλά και θα έλθει σε σύγκρουση με όσα διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις απαιτούν. Για να

μή γίνει κάτι τέτοιο και εκτεθεί ανεπανόρθωτα η Κύπρος διεθνώς, πιστεύουμε πως πρέπει να αποφευχθούν βεβιασμένες ενέργειες και να δοθεί στον ανασκαφέα ο χρόνος που απαιτείται για ολοκλήρωση των ανασκαφών.

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων θέλει να πιστεύει πως οι τοπικοί άρχοντες της Λευκωσίας και πατριωτισμό διαθέτουν, και τα χνάρια της πόλης τους θέλουν να ιχνηλατήσουν, γι' αυτό και δε θα συναινέσουν ποτέ στο θάψιμο του πρώτου αρχαιολογικού χώρου που ευτύχησαν να αποκτήσουν. Ήδη αυτά τα χνάρια μας οδηγούν στην εποχή των Κομνηνών (12ος μ.Χ. αιώνας), όμως με βεβαιότητα σχεδόν μπορούμε να πούμε ότι θα μας οδηγήσουν σε πολύ παλαιότερες εποχές. Ας κάνουμε όλοι υπομονή για δυο το πολύ τρία χρόνια και έπειτα με νηφαλιότητα να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματα. Τότε και μόνο τότε οι ταγοί της πόλης, έχοντας πια ολοκληρωμένη εικόνα του χώρου, θα έχουν την ευκαιρία να πάρουν την όποια πολιτική απόφαση νομίζουν ορθότερη και ωφελιμότερη για την πόλη της Λευκωσίας.

Τον Ιούνιο του 2006, που πράγματι υπήρχε ορατός ο κίνδυνος να επισυμβεί το κλείσιμο της ανασκαφής, κάναμε και πάλι παρέμβαση στο Δήμο Λευκωσίας, απειλώντας ότι θα προσφεύγαμε σε διεθνή σώματα. Στόχος ήταν να αφεθούν απερίσπαστοι οι αρχαιολόγοι να ολοκληρώσουν το έργο τους σ'ένα χώρο που μας επέτρεψε για πρώτη φορά να ψαύσουμε «ιδίαις χερσίν» το Βυζαντινό παρελθόν της πόλης που χρημάτισε πρωτεύουσα της Κύπρου από το 965 μ.Χ. και εντεύθεν. Οι ανασκαφικές εργασίες διεξάγονται υπό την επίβλεψη του Γιάννη Βιολάρη με μεγάλη επιτυχία και θα ήταν ευχής έργο η ολοκλήρωσή τους.

Με την ανάληψη της δημαρχίας Λευκωσίας από την ως τώρα Βουλευτή κ. Ελένη Μαύρου, γνωστή για τις πολιτιστικές ευαισθησίες της, θέλουμε να πιστεύουμε πως επιτέλους θα παίρνονται σωστές αποφάσεις σε παρόμοια προβλήματα στο μέλλον και πως ο χώρος που προοριζόταν για την ανέγερση του νέου δημοτικού μεγάρου θα τύχει της καλύτερης δυνατής διαχείρισης.

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων ασχολήθηκε επίσης με τα πιο κάτω προβλήματα, τα οποία αν και αναφέρονται πιο συνοπτικά δεν σημαίνει ότι είναι λιγότερο σημαντικά από τα προηγούμενα.

Η συντήρηση του μοναστηριού του Αποστόλου Ανδρέα

Με αυτό το σημαντικό πρόβλημα ο Σύνδεσμος ασχολήθηκε επισταμένως και αρθρογραφήσαμε εκτενώς είτε μόνοι είτε μαζί με άλλους φορείς, γιατί καταβλήθηκε από κάποιους προσπάθεια όχι συντήρησης αλλά σχεδόν πλήρους κατεδάφισης της μονής του Αποστόλου Ανδρέα. Η ανακοίνωση του Σ.Κ. Αρχαιολόγων που κυκλοφόρησε στις 20.11.2003 και παρατίθεται πιο κάτω είναι πολύ εύγλωττη. Και ναι μεν δεν επιτρέψαμε το ανουσιούργημα, όμως χάθηκε η ευκαιρία για σωστή συντήρηση, αφού τα χρήματα υπήρχαν στη διάθεση της πλευράς μας. Κάποιοι, όμως, θέλησαν να τα οικειοποιηθούν όχι με την αποκατάσταση του μνημείου αλλά με κατεδάφιση.

Το πρώτο θα άφηνε ελάχιστα κέρδη, ενώ το δεύτερο πάρα πολλά. Αφήνω κατά μέρος ότι αν αφήναμε να προχωρήσει το σχέδιο θα αλλοίωνε εντελώς την όψη του μνημείου, άρα θα αλλοίωνε εντελώς και την ιστορική μνήμη που όλοι διατηρούμε ως ακριβό φυλακτό μέσα μας. Σχετικό ψήφισμα για τη σωτηρία του μνημείου στάλθηκε σε πολλούς αποδέκτες και στην Κύπρο και στο εξωτερικό.

Τελικά ο αγώνας του Συνδέσμου καθώς και όσων εναντιώνονταν στη δήθεν συντήρηση του μνημείου με την κατεδάφιση των περισσότερων οικοδομημάτων του δικαιώθηκαν πανηγυρικά. Πολύ πρόσφατα αναγγέλθηκε σε δημοσιογραφική διάσκεψη η εκπόνηση σωστής μελέτης συντήρησης του μνημείου από το Πανεπιστήμιο Πατρών και αναμένεται το πράσινο φως από το κατοχικό καθεστώς για ν' αρχίσουν οι σχετικές εργασίες.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

T.K. 20058, 1600 ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS

P.O.BOX 20058, 1600 NICOSIA - CYPRUS

Αρ. Φακ. 2.1.11/03

20.11.2003

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗ ΞΗΛΩΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑ

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων επανέρχεται στο πολυσυζητημένο θέμα του Αποστόλου Ανδρέα και τη σκοπούμενη συντήρησή του. Όταν μαθεύτηκε ότι η UNOPS θα προχωρούσε στη συντήρηση του μουσουλμανικού τεμένους Χαλά Σουλτάν Τεκέ και σε αντιστοιχία θα συντηρούσε το μοναστήρι του Αποστόλου Ανδρέα, το γεγονός προκάλεσε μεγάλη ικανοποίηση. Το πώς όμως ορίστηκε το γραφείο Κρότσι επικεφαλής του έργου συντήρησης αυτό προκάλεσε κάποια ερωτηματικά τα οποία πολλαπλασιάστηκαν, όταν έγινε γνωστό και το αρχιτεκτονικό γραφείο της Κύπρου το οποίο θα αναλάμβανε τη συντήρηση. Τα ερωτηματικά δεν είχαν να κάνουν με την αξία τους αλλά με τον τρόπο ανάθεσης της εργασίας, καθότι θα ανέμενε κάποιος μια τυπική έστω διαδικασία επιλογής του αναδόχου του έργου.

Αν η όλη διαδικασία προχωρούσε κανονικά, όπως προγραμματίστηκε, χωρίς χαλάρωση της γραμμής Αττίλα, η έκπληξή μας θα ήταν τεράστια και θα μέναμε όλοι αποσβολωμένοι, αν άνοιγε αργότερα το σύνορο της κατοχής από την Τουρκία και μιαν καλή πρωία εντελώς ξαφνικά βρισκόμασταν μπροστά στο τελικό αποτέλεσμα της εν λόγω συντήρησης. **Ούτε που θα γνωρίζαμε ποιά μνημείο θα είχαμε μπροστά μας, αφού τίποτα, μετά τη συντήρηση-ξηλώμα δεν θα είχε σχέση με αυτό που γνωρίζαμε ως Απόστολο Ανδρέα.**

Αυτό το σχέδιο, το οποίο προνοεί την ολοκληρωτική αλλοίωση της όψης του μνημείου με κατεδαφίσεις και νέες κατασκευές και προωθείται δυστυχώς και από την κυβέρνηση της Κύπρου δεν είναι συντήρηση που επιδιώκει αλλά δημιουργία ενός εντελώς νέου μνημείου.

Σύμφωνα με τις γενικά αποδεκτές αρχές συντήρησης μνημείου, όπως αυτές αναφέρονται σε διεθνείς συμβάσεις τις οποίες προσυπέγραψε και η Κύπρος, οφείλει ο

ανάδοχος έργου συντήρησης να φροντίσει ώστε "Αν το παραδοσιακό πλαίσιο δεν έχει εξαφανιστεί, έχουμε καθήκον να το διατηρήσουμε αλλά και ταυτόχρονα να αποκλείσουμε κάθε προσθήκη, κάθε κατεδάφιση και κάθε αλλαγή που θα μπορούσε να αλλάξει τις σχέσεις των όγκων και των χρωμάτων" (Χάρτης Βενετίας, ορισμός αρ.6). Επίσης ρητά αναφέρεται πως "η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων αποσκοπούν στο να τα διασώσουν τόσο ως έργα τέχνης όσο και ως ιστορικές μαρτυρίες" (Χάρτης Βενετίας ορισμός αρ.3)

Όμως και η Σύμβαση της Γρανάδας που συναρμολογήθηκε από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1985 ορίζει πως "κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού ... ενδιαφέροντος" οφείλει κάθε συμβαλλόμενο κράτος "να φροντίσει ώστε να μην αλλοιωθεί, ερειπωθεί ή κατεδαφιστεί (Σύμβαση Γρανάδας, άρθρο 1 και 4). Δυστυχώς εμείς ως Κύπρος προωθούμε ακριβώς τα αντίθετα.

As αποφασίσουν επιτέλους αυτοί που ανέλαβαν τη συντήρηση του έργου να δουλέγουν σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις κι εμείς πρώτοι θα τους χειροκροτήσουμε. Το να επεμβαίνουν όμως έσθιελικά για πλήρη αλλοίωση της μορφής του μνημείου, οφείλουν να παραδεχθούν ότι εγκληματούν εναντίον του και πρέπει πάραυτα να αλλάξουν την προσέγγισή τους. Πιστεύουμε πως οι ίδιοι οι ιθύνοντες της UNOPS θα έπρεπε να είχαν επαναστατήσει με την προσέγγιση των ανθρώπων στους οποίους δόθηκε το έργο και να τους είχαν τραβήξει το αυτί για να σεβαστούν το μνημείο, αν θέλουν να τους θυμούνται οι Κύπριοι με αγάπη και να τους ευγνωμονούν για τη μεγάλη προσφορά τους προς το λαό μας.

Αν παρ' ελπίδα προχωρήσει το έργο με τις προγραμματιζόμενες κατεδαφίσεις, τίποτε δε θα εμποδίσει ενδιαφερόμενα σύνολα της Κύπρου να προσφύγουν σε διεθνή σώματα και να καταγγείλουν και την κυβέρνηση της Κύπρου και τους εκτελεστές του εγκλήματος.

Καλούμε, λοιπόν, τη UNOPS όχι να σταματήσει το έργο αλλά να καλέσει τους αναδόχους που αυτή επέλεξε να συμμορφωθούν με τις διεθνείς συμβάσεις και να προχωρήσουν σε ορθή συντήρηση-αποκατάσταση. Αν δεν θέλουν να το πράξουν, να στραφεί σε άλλους αιδικούς οι οποίοι θα πράξουν και το ορθό και το πρέπει σεβόμενοι τους εαυτούς τους και το μνημείο.

Οι μπουλντόζες στο Ρογιάτικο, στην παλιά Λευκωσία

Στην παλιά Λευκωσία, τοποθεσία Ρογιάτικο, στην οδό Μ. Αλεξάνδρου, ο δήμος Λευκωσίας ξεκίνησε κατακαλόκαιρα με τη μέθοδο της μπουλντόζας, όπως ακριβώς έγινε και στο χώρο του παλιού δημαρχείου, για να κτίσει μέγαρο για το Συμβούλιο Αποχετεύσεως Λευκωσίας. Ευτυχώς το πήρε είδηση ο Γραμματέας του Συνδέσμου, ο κ. Στέλιος Περδίκης, ο οποίος ήλθε σ' επαφή με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, ώστε να ευαισθητοποιηθεί τάχιστα. Η ενέργεια του δήμου ήταν απρόσμενη, γιατί μετά την αντίδραση του Συνδέσμου στο χώρο του παλιού δημαρχείου και τα σημαντικά ευρήματα που αυτός απέδωσε, ο τότε διευθυντής αρχαιοτήτων κ. Σ. Χατζησάββας δήλωσε στον τύπο, και υπάρχει δημοσιευμένο, πως πήρε την απόφαση να κηρύξει ολόκληρη την εντός των τειχών Λευκωσία σε αρχαίο μνημείο πίνακα Β. Αναμέναμε λοιπόν πως το Τμήμα Αρχαιοτήτων θα λάμβανε γνώση των ενεργειών του δήμου στο Ρογιάτικο. Όμως λανθασμένα είχαμε εφησυχάσει, γιατί αποδείχθηκε πως δεν υλοποιήθηκε ποτέ και σε κανένα στάδιο η εξαγγελία του κ. Χατζησάββα. Όμως και το Τμήμα, εξαιτίας των

προβλημάτων που δημιουργεί το ολιγάριθμο του προσωπικού του, προσπάθησε να αποφύγει την αποστολή λειτουργού του για να επιβλέψει τις μπουλντόζες. Στο τέλος στάλθηκε έκτακτος αρχαιολόγος ο οποίος εντόπισε μεσαιωνικές αρχαιότητες, οι σημαντικότερες των οποίων ήταν λουτρό των τελευταίων χρόνων της Φραγκοκρατίας προτού οι Βενετοί θέσουν την Κύπρο υπο την κυριαρχία τους. Η χρονολόγηση κατέστη εφικτή χάρη σε θησαυρό ασημένιων νομισμάτων που βρέθηκε στο χώρο.

Αμαθούντα

Ένα από τα πιο σημαντικά αρχαία βασίλεια της Κύπρου υπήρξε και η Αμαθούντα στο οποίο φαίνεται να κατέφυγαν η προ-Έλληνες κάτοικοι του νησιού. Συνδέεται στενά με όλες τις φάσεις της ιστορικής πορείας της Κύπρου από το 1000 π.Χ. μέχρι το 647 μ.Χ. και αξίζει της φροντίδας και προστασίας μας. Όμως παρ' όλες τις προσπάθειές μας, πολύ λίγα πετύχαμε. Η ανακοίνωση που ακολουθεί και αναφέρεται σε δύο τάφους της ανατολικής νεκρόπολης ομιλεί αφ' εαυτής και δεν χρειάζεται περαιτέρω σχόλια, (πιν. XVIII).

Εδώ πρέπει να τονίσουμε το γεγονός πως από όλα τα πολιτικά κόμματα της Κύπρου το μόνο που ευαισθητοποιήθηκε και κυκλοφόρησε έντονες ανακοινώσεις στον τύπο ήταν το Κίνημα των Οικολόγων. Κατήγγειλε δημόσια πως τα σχέδια για το κτίσιμο των εξοχικών επαύλεων έγιναν από το αρχιτεκτονικό γραφείο του τότε Υπουργού Παιδείας για συγκεκριμένο μεγαλόσχημο ιδιοκτήτη. Στο τέλος ούτε και η συνδρομή των Οικολόγων γλύτωσε τους τάφους, οι οποίοι καταστράφηκαν σε μεγάλο βαθμό και ό,τι απέμεινε «φυλακίστηκε» στην κυριολεξία από όλες τις πλευρές του με τόνους μπετόν.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ

T.K. 20058, 1600 ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS

P.O. BOX 20058, 1600 NICOSIA - CYPRUS

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Η ΑΜΑΘΟΥΝΤΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙ

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων ξεκίνησε τον αγώνα για διατήρηση της Αμαθούντας το 1990. Έγινε τότε δημοσιογραφική συνάντηση στο χώρο της αρχαίας πόλης και δόθηκε σημαντική έκταση στον τύπο για το τι δέον γενέσθαι. Μερικούς μήνες αργότερα διοργανώθηκε ανοικτή συζήτηση στην Πράσινη Ηχώ Λεμεσού όπου και πάλι τέθηκε το θέμα της προστασίας της αρχαίας πόλης, η οποία θα έπρεπε όχι μόνο να προστατευθεί η ίδια, αλλά και να μείνει γύρω της μια ζώνη ελεύθερη από κατασκευές. Μάλιστα, επίμονα ζητήθηκε να διατηρηθεί και ένα μέρος της δυτικής νεκρόπολης με μια συστάδα 40-50 τάφων, ώστε ο μελλοντικός επισκέπτης να κατανοεί ότι εκεί έζησαν άνθρωποι, πέθαναν αλλά και τάφηκαν κατά συγκεκριμένο τρόπο. Έτσι θα μπορούσε κάθε επισκέπτης να έχει σαφή εικόνα για τα ταφικά έθιμα των Αμαθουσίων.

Αναφορικά με την ανατολική νεκρόπολη, την και πιο αριστοκρατική, ζητήσαμε κάτι παρόμοιο, όμως το Τμήμα Αρχαιοτήτων μας είπε τότε πως θα σώζονταν όλοι οι τάφοι στο κάτω μέρος του λόφου που ξεκινούσε από τα ερείπια της πόλης και έφθανε μέχρι το ξενοδοχείο Λιμόνια (τώρα Ατλάντικα). Υποσχέθηκαν μάλιστα να διατηρήσουν όσους τάφους θα βρίσκονταν μέσα στο υπό ανέγερση τουριστικό χωριό που θα καταλάμβανε το άνω μέρος του λόφου.

Παρά τις τότε διαβεβαιώσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων, αρχίζουμε να αμφιβάλουμε αν πρόκειται να διατηρηθεί οτιδήποτε. Ήδη το πρώτο κρούσμα ξεκίνησε με το χώρο της ανατολικής νεκρόπολης που εφάπτεται με το ξενοδοχείο Ατλάντικα.

Το συγκρότημα τουριστικών διαμερισμάτων που ξεκίνησε από την άνω μεριά του λόφου, κατέβηκε τώρα στον παλιό δρόμο Λεμεσού-Λευκωσίας και καταβροχθίζει δύο συλημένους τάφους με πρόσοψη από μεγάλες πελεκητές πέτρες. Ο ένας από αυτούς περιέχει μικρή σαρκοφάγο σπασμένη σε μεγάλα τεμάχια. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε επακριβώς τι θα γίνει με τις δύο αυτές προσόψεις, όμως θα πρέπει τουλάχιστον να διατηρηθούν έστω και μακριά από τη φυσική τους θέση. Ίσως, σ' ένα μελλοντικό **θεματικό πάρκο του πολιτισμού μας, να τοποθετούνταν σε παρόμοιους τάφους**, οι οποίοι ελπίζουμε ότι θα αποτυπωθούν τουλάχιστο στο χαρτί.

15 Οκτωβρίου 2002

Ο Σύνδεσμος καταπιάστηκε επίσης με το πρόβλημα που παρουσιάστηκε στην παλαιοχριστιανική (;) βασιλική του Αγίου Τυχικού βόρεια της Λεμεσού καθώς και με το πρόβλημα στον τρόπο ανασκαφής στον Άγιο Αθανάσιο Πεντασχοινίτη. Αρθρογραφήσαμε επίσης για την απώλεια του ελεφαντοστέινου γλυπτού που εικονίζει το Θεό Μπές (πιν. XIXα) (παρατίθεται η ανακοίνωση) η οποία πιθανότατα να αποφευγόταν αν υπήρχε διορισμένος αρχαιολόγος στο Επαρχιακό Μουσείο της Λάρνακας

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ
 Τ.Κ. 20058, 1600 ΛΕΥΚΩΣΙΑ -ΚΥΠΡΟΣ
 ASSOCIATION OF CYPRIOT ARCHAEOLOGISTS
 P.O.BOX 20058, 1600 NICOSIA -CYPRUS

Αρ. Φακ.:2.1.10/05

31 Οκτωβρίου 2005

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Η νέα απώλεια από το Τμήμα Αρχαιοτήτων του αγαλατιδίου του θεού Μπερς που χρονολογείται γύρω στο 1200 π.Χ. και προέρχεται από το αρχαίο Κίτιο, μας αναγκάζει να επανέλθουμε στα ακόλουθα πάγια αιτήματα του Συνδέσμου.

1. Διορισμός πολιτικού προϊστάμενου, ο οποίος να είναι αρχαιολόγος, για να προωθήσει τα πολλά προβλήματα του φθίνοντος Τμήματος Αρχαιοτήτων. Αν αυτό δε γίνει, να προωθηθεί τάχιστα η ίδρυση Αρχής Αρχαιοτήτων, η οποία να επανδρωθεί κυρίως από αρχαιολόγους, για να μπορεί να επιτελέσει σωστό έργο.

2. Η πολιτική της χωρίς προγραμματισμό και στόχους αποστολής πρωτότυπων αρχαιοτήτων στο εξωτερικό για έκθεση να επαναξιολογηθεί, να τεθεί σε νέες βάσεις και να γίνεται με πολλή φειδώ. Η κατ' εξακολούθηση απώλεια αντικειμένων, χωρίς μάλιστα κυρώσεις, δεν τιμά κανένα (βλέπε έκθεση Σεβίλης, σφραγιδόλιθο από τα εργαστήρια του Κυπριακού Μουσείου).

3. Η Λάρνακα πρέπει να έχει μόνιμο αρχαιολογικό λειτουργό. Δεν μπορεί να υπάρχουν επιστήμονες-λειτουργοί όλων των κυβερνητικών τμημάτων στην πόλη της Λάρνακας και να μην υπάρχει ο υπεύθυνος αρχαιολόγος, ο οποίος θα έχει και την ευθύνη για το τι μπαίνει και τι βγαίνει από το επαρχιακό μουσείο της πόλης. Εδώ υπεισέρχεται και θέμα ευθιξίας των πολιτικών και άλλων φορέων της Λάρνακας, οι οποίοι θα έπρεπε προ πολλού να είχαν απαιτήσει αυτό το διορισμό.

Με την ευκαιρία αυτής της απώλειας διερωτώμαστε αν η γενικός ελεγκτής της Δημοκρατίας ελέγχει το περιεχόμενο των Μουσείων, τουλάχιστο σε κάποια τακτά χρονικά διαστήματα, ή μήπως οι θησαυροί στα μουσεία και τις αποθήκες τους δεν θεωρούνται κρατική περιουσία.

Ο Σύνδεσμος Κυπρίων Αρχαιολόγων, τέλος, δηλώνει πως το σπουδαίο αυτό αντικείμενο/δεν πρέπει να κλάπηκε από το προσωπικό του Τμήματος Αρχαιοτήτων, το οποίο θεωρούμε υπεράνω υποψίας.

κος Στέλιος Περδίκης
 γραμματέας

για το διοικητικό συμβούλιο

πρ. Ανδρέας Δημητρίου
 πρόεδρος

Με την Κυπριακή Βουλή η συνεργασία μας υπήρξε άπογη. Είχαμε προσκληθεί επανειλημμένα για να εκφέρουμε απόψεις πάνω στην καταστροφή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς στα κατεχόμενα και όχι μόνο. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η παρέμβασή μας για τις τοιχογραφίες του Αγίου Ευφημιανού Λύσης, η οποία συνέβαλε τα μέγιστα προς την κατεύθυνση εξιχνίασης του τι συνέβη μέχρι σήμερα. Υποβάλαμε μάλιστα και τρισέλιδο

υπόμνημα, το οποίο ετοιμάστηκε από το μέλος μας κ. Χ. Χοτζάκογλου, για σαφή γνώση του προβλήματος από το κοινοβούλιο. Μάλιστα αποταθήκαμε και στον ίδιο τον Πρόεδρο της Βουλής ζητώντας συνάντηση μαζί του με σκοπό να τον ευαισθητοποιήσουμε, ώστε να ληφθούν σημαντικές πολιτικές αποφάσεις.

Τα στέγαστρα του Κουρίου και της Κάτω Πάφου

Τον Σύνδεσμο απασχόλησε εκτενώς το θέμα των στεγάστρων του Κουρίου καθώς και του αναψυκτηρίου που θα ανεγειρόταν βορειο-ανατολικά του θεάτρου. Αρθρογραφήσαμε επανειλημμένα στον τύπο, κληθήκαμε και από τη Βουλή, είχαμε και την ενίσχυση τοπικών φορέων της Λεμεσού καθώς και του Κινήματος των Οικολόγων, όπως και του καθηγητή του Μετσόβιου Πολυτεχνείου κ. Κορρέ χωρίς όμως να καταφέρουμε να πετύχουμε την αλλαγή των σχεδίων, γιατί είχε ήδη προηγηθεί προ μεγάλου χρονικού διαστήματος η υπογραφή των συμβολαίων με τον ανάδοχο του έργου. Το μόνο καλό που προέκυψε ήταν το γεγονός ότι στη μελέτη της κατασκευής των στεγάστρων στην Πάφο κληθήκαμε μαζί με άλλους φορείς να εκφράσουμε σκέψεις πάνω στα σχέδια που προετοιμάζε συγκεκριμένος αρχιτεκτονικός οίκος, χωρίς να μας φέρει η επίσημη πλευρά προ τετελεσμένων, όπως συνέβη στο Κούριο.

Στις δημόσιες ανακοινώσεις μας για το Κούριο επιμέναμε πως ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Κύπρου κ. Δ. Μιχαηλίδης έπρεπε να είχε εμπλακεί στην όλη διαδικασία προστασίας των ψηφιδωτών, καθότι επαίων επί του θέματος. Όμως αγνοήθηκε πλήρως από την επίσημη πλευρά, γι' αυτό και προτίμησε να μείνει μακριά. Ούτε κι εμείς κληθήκαμε ούτε και οι άλλοι διαμαρτυρηθέντες κλήθηκαν, όμως νιώσαμε έντονη την ανάγκη να εκφράσουμε τις απόψεις μας, τουλάχιστον ως μαρτυρία για το μέλλον, όταν θα αποδειχθεί ότι η όλη προσπάθεια έγινε για φιγουρατζίδικες αρχιτεκτονικές κατασκευές. Πολύ αργότερα αποφάσισε και ο κ. Μιχαηλίδης να μιλήσει για το Κούριο. Σε συνέντευξή του στο Φιλελεύθερο της 15ης Ιανουαρίου 2006, ήταν πολύ οξύς και αποκάλυψε τις κολόνες των στεγάστρων «φρικτές και κάθετα αντίθετες με κάθε αρχή συντήρησης ψηφιδωτών». Εμείς καλοσωρίσαμε τις δηλώσεις του όπως κάνουμε και με όλους τους πανεπιστημιακούς, όταν κάνουν αισθητή την παρουσία τους στα δρώμενα της κοινωνίας μας και τους αναμένουμε μπροστάρηδες στην αντιμετώπιση των διάφορων προβλημάτων.

Η παρέμβασή μας για το Κούριο είχε, όπως προαναφέρθηκε, ως αποτέλεσμα την έγκαιρη πρόσκλησή μας για τα στέγαστρα των ψηφιδωτών στην Κάτω Πάφο. Κληθήκαμε στις 17 Νοεμβρίου 2003 μαζί με άλλους φορείς στο χώρο της Κάτω Πάφου, ανταλλάξαμε εκτενώς απόψεις με τους αρχιτέκτονες του έργου στην παρουσία του αρμόδιου Υπουργού, όμως μέχρι σήμερα δεν έγινε τίποτε προς αυτή την κατεύθυνση και τα ψηφιδωτά ταλαιπωρούνται από την καθημερινή έκθεσή τους στις καιρικές συνθήκες

Χωρίς αμφιβολία, τα ψηφιδωτά στην Κάτω Πάφο έχουν ανάγκη προστασίας, όμως στην καρδιά της αρχαίας πόλης, στα σημεία όπου προγραμματιζόταν η στήριξη των μελλοντικών στεγάστρων, έγιναν εκ των προτέρων ανεπίτρεπτες εκσκαφές, όχι ανασκαφές(!), χωρίς να κρατηθεί ημερολόγιο και με πλήθος οστράκων, τεμαχίων τοιχογραφιών κτλ. μέσα στους

σωρούς των χωμάτων τα οποία πετάχτηκαν δίπλα στα ορύγματα λες και σκάφτηκαν λάκκοι σε σημεία που εκ των προτέρων γνωρίζαμε πως δεν περιείχαν ίχνος αρχαιότητας ! Το φωτογραφικό υλικό μαρτυρεί του λόγου το αληθές. Παρουσιάζει τους σωρούς των χωμάτων όπως πετάχτηκαν έξω από τους λάκκους που προορίζονταν για τη στερέωση των στεγάστρων που θα ανεγείρονταν για προστασία των ψηφιδωτών στο κέντρο της αρχαίας πόλης της Νέας Πάφου. Όταν επισκεφθήκαμε το χώρο είχαν αρχίσει να φυτρώνουν χόρτα, επειδή προηγήθηκαν οι φθινοπωρινές βροχές. Οι φωτογραφίες που παρατίθενται είναι αψευδείς μάρτυρες του τι ακριβώς συνέβη (πιν.ΧΙΧβ-ΧΧΙΙ).

Διαμαρτυρηθήκαμε εντονότατα και τότε, χωρίς να σημαίνει πως είχαμε προσωπική διεκυστίδα με οποιοδήποτε και αυτό πράττουμε και θα πράττουμε πάντα. Αν κάτι δεν γίνεται σωστά, εμείς πάντα θα εκφραζόμαστε, γιατί μόνο έτσι μπορούν να διορθωθούν μερικά πράγματα. Δεν πάσχουμε ούτε από το σύνδρομο του καιροσκοπισμού ούτε του ωφελιμισμού, γιατί θεωρούμε πως στα πνευματικά και τα επιστημονικά ζητήματα νικητές είναι εκείνοι που γνωρίζουν την αλήθεια και τη διακηρύσσουν φανερά και την ίδια στάση αναμένουμε από όλους όσοι εργάζονται για τις αρχαιότητες.

Δρ. Ανδρέας Δημητρίου
Πρόεδρος Σ.Κ. Αρχαιολόγων.

α: Στο έδαφος διακρίνονται σαφώς τα ίχνη των τροχών του εκσκαφέα και ο σωρός των χωμάτων που απέθεσε. Στα χώματα μέσα υπήρχαν εκατοντάδες οστράκων και αρκετά διακρίνονται στην επιφάνεια του εδάφους που δημιούργησε η χούφτα του εκσκαφέα.

β: Τα χώματα όπως τα απέθεσε ο εκσκαφέας δίπλα στο παρεκκλήσι πάνω από τον τάφο του Απ. Βαρνάβα, στην ανατολική πλευρά του αρχαιολογικού χώρου.

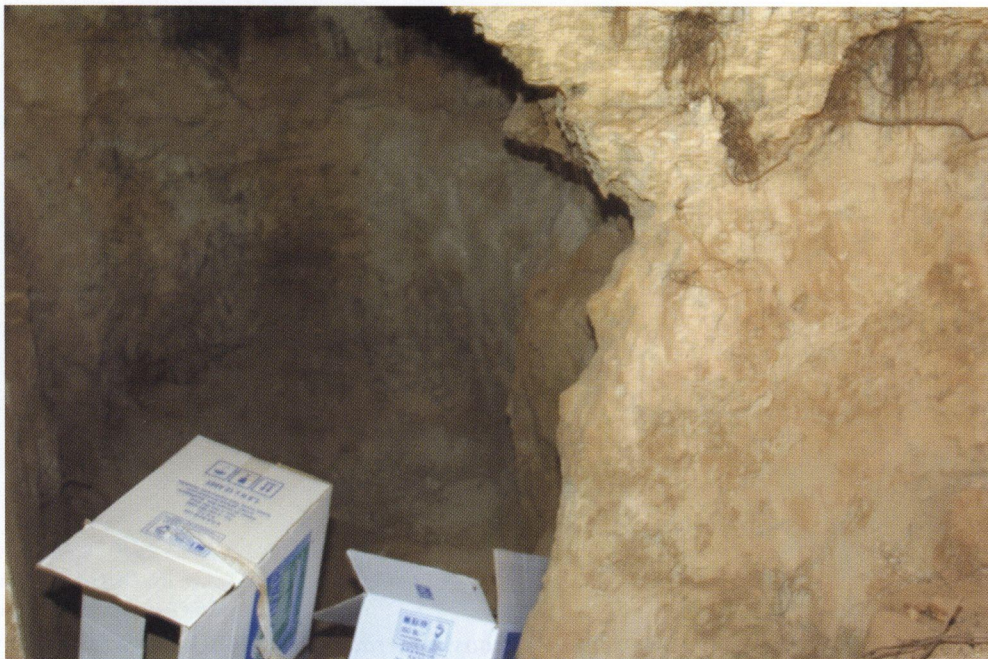
α: Όστρακα στα χώματα που ανέσκαψε ο εκσκαφέας στη βόρεια πλευρά.

β: Κι άλλα όστρακα από τη βορεινή πλευρά.

α: Πλήθος οστράκων δίπλα στους τάφους που εντοπίστηκαν. Καμία πρόνοια για τη στρωματογραφία του χώρου, όπως απαιτεί η αρχαιολογική επιστήμη.

β: Ο... σεβασμός στους τάφους που ελάχιστες μέρες προηγουμένως ανασκάφηκαν.

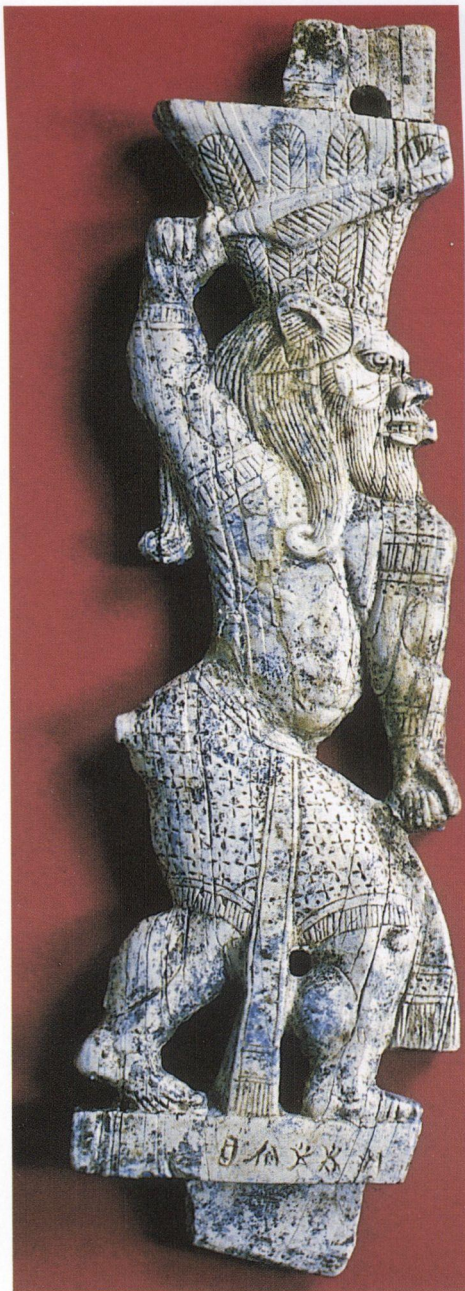
α: Η πρόσοψη του ενός από τους δυο τάφους της Αμαθούντας. Η είσοδός του διακρίνεται πίσω από το σωρό του χώματος.

β: Η πρόσοψη του δεύτερου τάφου πριν αυτός φυλακιστεί στα τσιμέντα.

γ: Μέσα από το άνοιγμα που δημιούργησαν στον τάφο οι οικοδομικές εργασίες διακρίνεται μικρή σαρκοφάγος ή οστεοθήκη σε κομμάτια.

α: Το εξαφανισθέν ελεφαντοστέινο αγαλματίδιο του Θεού Μπες. Στο κάτω μέρος διακρίνεται Κυπρομινωική επιγραφή. Χρονολογείται γύρω στο 1200 π.Χ. και προέρχεται από το Κίτιο.

β: Η οπή στο κάτω μέρος της φωτογραφίας δείχνει τον κύριο οχετό των ομβρίων υδάτων που δημιούργησαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι. Η ύπαρξή του είναι γνωστή και είναι απορίας άξιο το πώς κάποιος έσκαψε και εδώ για να στερεώσει στέγαστρο κοντά στην έπαυλη με το ψηφιδωτό του Ορφέα.

α: Ίχνη πυρκαγιάς στο κατώτερο στρώμα.

β: Τα ίχνη καύσης στο κάτω μέρος του λάκκου πρέπει να έχουν συνάφεια με αυτά του πιν. XXα. Τέτοια ίχνη παρατηρήθηκαν και σε τρίτο γειτονικό λάκκο.

α: Σωρός χωμάτων έξω από λάκκο με πλήθος οστράκων που πετάχτηκαν χωρίς λόγο.

β: Σωρός χωμάτων έξω από άλλο λάκκο με πλήθος οστράκων και τεμαχίων ζωγραφισμένων τοίχων.

α: Στο σωρό του χώματος διακρίνεται και εδώ πληθώρα τεμαχίων αγγείων αλλά και τεμάχια ζωγραφισμένων τοίχων.

β: Αστράγαλος διάτρητος σε δύο σημεία, μάλλον για ανάρτηση στο λαιμό ή το χέρι από τον κάτοχό του, ίσως κάποιο παιδί που ζούσε κατά την ελληνιστική ή ρωμαϊκή περίοδο στην Πάφο. Βρέθηκε στους σωρούς των χωμάτων έξω από λάκκο που ανοίχτηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων.